

ADRIJEN RIČ¹ (1929–2012)

Pesnikinja i esejistkinja Adrijen Rič bila je jedna od najistaknutijih intelektualki američke javnosti. Uz široku čitalačku publiku i ogroman uticaj, karijera Adrijen Rič trajala je sedam decenija i bila tesno povezana sa pričom o nastanku i razvoju celokupne posleratne američke poezije. Njeno rano stvaralaštvo, gde spada i prva zbirka poezije *Promena sveta* (*A Change of World*, 1951) za koju je dobila prestižnu Nagradu za mlade pesnike izdavačke kuće Jejl universiti pres (Yale Younger Poets Award), odlikuje se preciznom formom i prikladnim sadržajem, dok dela pisana krajem šezdesetih i tokom sedamdesetih godina dvadesetog veka postaju sve radikalnija, što se ogleda kako u upotrebi slobodnog stiha tako i u feminističkoj i političkoj sadržini. Ovaj preobražaj primetila je Karol Mask u američkom književnom časopisu *Njujork rivju ov buks*; gde je napisala da je Ričova počela kao „pristojna imitatorka Jejtsa i Odena, supruga i majka. Napredovala je u životu (i u pesmama...) od mlade udovice i razočarane formalistkinje, preko duhovne i retoričke rekonvalescentkinje do predvodnice feministkinja... i doajenke novodefinisane ženske književnosti.“

¹ Preuzeto sa sajta <http://www.poetryfoundation.org/bio/adrienne-rich> (Prim. prev.)

Počevši od zbirke *Snajine fotografije: pesme 1954–1962 (Snapshots of a Daughter-in-Law: Poems 1954–1962, 1963)*, stvaralaštvo Adrijen Rič bavilo se temama identiteta, seksualnosti i politike; formalno ambiciozna poetika odražavala je neumornu potragu za pravdom u društvu, ulogu pesnikinje u antiratnom pokretu, kao i njen radikalni feminizam. Koristeći ritam govora, opkoračenje, neujednačenu dužinu stiha i strofa, otvorena forma Adrijen Rič nastojala je da u poeziju uvrsti i naizgled „nepoetski“ jezik. Najpoznatija po svojim politički angažovanim stihovima iz doba Vijetnamskog rata, Ričova je za zbirku *Zaranjanje u olupinu: pesme 1971–1972 (Diving into the Wreck: Poems 1971–1972, 1973)* osvojila Nacionalnu književnu nagradu za poeziju (National Book Award); nagradu je, međutim, primila u ime svih žena, zajedno sa druge dve nominovane književnice, Odri Lord i Alis Voker. Adrijen Rič se istakla i proznim tekstovima, a brojne zbirke ogleđa, gde spada u *Ljudsko oko: ogledi o umetnosti u društvu (A Human Eye: Essays on Art in Society, 2009)*, osigurale su joj mesto jedne od najeminentnijih američkih teoretičarki feminizma. Osim Nacionalne nagrade za poeziju, Ričova je dobila brojne nagrade i priznanja za svoje stvaralaštvo, među kojima se ističu pesnička Nagrada „Lili Rut“, Nagrada „Lanan“ za životno delo, Nagrada „Bolingens“, stipendija Akademije američkih pesnika, i Makarturova nagrada „Genije“. Bila je udarna vest 1997. godine, kada je iz političkih razloga odbila da primi Nacionalnu medalju za umetnost. „Ne mogu da primim takvu nagradu od predsednika Klintona ili od ove Bele kuće“, napisala je u pismu objavljenom u *Njujork tajmsu*, „zato što se moje shvatanje umetnosti kosi sa ciničnom politikom ove administracije.“

Adrijen Rič je rođena 1929. godine u Baltimoru, u državi Merilend. Otac joj je bio uvaženi patolog i profesor na Univerzitetu Džons Hopkins; majka joj je bila bivša koncertna pijanistkinja. Vaspitavana je u skladu sa intelektualnim ambicijama koje je otac gajio za nju, tako da je briljirala na fakultetu i dobila diplomu Univerziteta Redklif. Godine 1953. udala se za Alfreda Konrada, profesora ekonomije na Harvardu. Sa njim je imala troje dece, ali je njihov brak počeo da se raspada tokom šezdesetih godina kako se razvijala njena politička svest – kasnije je izjavila da „je iskustvo materinstva bilo presudno za njenu radikalizaciju“. Njeno stvaralaštvo nastalo tokom šezdesetih i sedamdesetih godina pokazuje znakove te radikalizacije. Sa porodicom se 1966. godine preselila u Njujork, gde su nastale zbirke poezije *Životne nužnosti (Necessities of Life, 1966)*, *Propagandni listići (Leaflets, 1969)* i *Volja za promenom (Will to Change, 1971)*, u kojima je vidna labavija konstrukcija stiha i radikalna politička sadržina. Dejvid Cuger je u *Pesniku i kritičaru* ovako opisao promene u stvaralaštvu Adrijen Rič: „Dva-desetogodišnja autorka brižnih, prikladnih pesama koje se upinju da na 'zreo' način prihvate dati svet postaje... pesnikinja proročke snage i 'vizionarskog besa' ogorčena jer ne može da podnese svet koji 'ne ostavlja prostor / da budete ono što ste sanjali'.“

Konrad je umro 1970. godine, a šest godina kasnije Ričova je počela da živi pod istim krovom sa svojom dugogodišnjom partnerkom Mišel Klif. Iste godine objavila je kontrolverznu, uticajnu zbirku ogleđa *Od žene rođene: majčinstvo kao institucija i iskustvo (Of Woman Born: Motherhood as Institution and Experience, 1976)*. Ova knjiga, koja je usledila ubrzo nakon remek-dela *Zaranjanje u olupinu*, osigurala joj je mesto u feminističkom panteonu. Neki su je kritikovali zato što muškarce opisuje kao neotesane grubijane; uprkos tome, dela koja je napisala u ovom periodu često se smatraju njenim najboljim tekstovima. U časopisu *Ms. Erika Džong* ističe da je Adrijen Rič „jedna od retkih pesnikinja koja može da se bavi

političkim temama a da ne dozvoli pesmama da se srozaju na nivo društvenog realizma“. Usredsredivši se na naslovnu pesmu, Erika Džong tvrdi da Ričova nije nastrojena protiv muškaraca: „I ja sam ovdje, morska vila čija tamna kosa / teče crno, morski vilenjak u svom oklopljenom tijelu. / Kružimo tiho / oko olupine. / Uranjamo u utvrdu. / Ja sam ona: ja sam on.“² Džongova komentariše: „Ovo nepoznato-pesničko-preživelo stvorenje sa sobom nosi ‘knjigu mitova’ u kojoj ‘nema imena’ za nju/njega. To su starinski mitovi... u kojima se neprestano ponavlja borba polova. U pesničkoj slici androgino stvorenja u pesmi Adrijen Rič implicitna je ideja da moramo napisati nove mitove, stvoriti nove definicije čovečanstva koje neće glorifikovati ovaj ljuti jaz već one koje će ga zaceliti.“

Zbirke proznih tekstova Adrijen Rič visoko su cenjene zbog obrazovanosti, pronicljivosti i poetičnosti koje autorka pokazuje u obradi tema politike, feminizma, istorije, rasizma i mnogih drugih. *O lažima, tajnama i tišini: izabrana proza, 1966–1978* (*On Lies, Secrets, and Silence: Selected Prose, 1966–1978*, 1979), razvija njenu feminističku estetiku i sadrži jedan od najvažnijih oglada, „Kad se mi mrtve probudimo: pisanje kao re-vizija“ (*When We Dead Awaken: Writing as Re-Vision*) u kome Ričova pojašnjava potrebu za ženskim samoodređenjem. Ričova je svakih nekoliko godina objavljivala novu zbirku, te 2009. izlazi *Ljudsko oko: ogledi o umetnosti u društvu*. Autorka ponovo istražuje kako se ukrštaju poezija i politika u oglelima i prikazima. Majkl Rot, koji piše za *San Francisco Gejt*, primećuje da u knjizi „Ričova i dalje odbija da razdvoji umetničku formu od političke sadržine i izuzetno ubedljivo uobličava i prikazuje kao se politički program može oslanjati na estetsku viziju“.

Poezija Adrijen Rič zadržala je neskriveni politički i feministički karakter decenijama nakon Vijetnamskog rata i društvenog aktivizma šezdesetih i sedamdesetih godina. U zbirkama kao što su *Tvoja rodna gruda, tvoj život* (*Your Native Land, Your Life*, 1986), *Moć vremena: pesme, 1985–1988* (*Time's Power: Poems, 1985–1988*, 1988) i *Atlas teškog sveta: pesme, 1988–1991* (*An Atlas of the Difficult World: Poems, 1988–1991*), Ričova počinje da istražuje svoje jevrejsko poreklo koje je u ranoj mladosti bila prisiljena da skriva. U sve tri zbirke autorka koristi lično iskustvo, kazivanje u prvom licu, te bogat i raznovrstan jezik. Njena kasnija poezija bavi se kako ličnim tako i političkim aspektima na veoma ambiciozan način. Iako je *Ponoćno izbaavljenje, pesme, 1995–1998* (*Midnight Salvage, Poems, 1995–1998*, 1999) nešto tiša zbirka koja se usredsređuje na „potragu za ličnom srećom“, prema Rafaelu Kampu koji je zbirku prikazao za časopis *Progresiv*, ona se takođe bavi „problemom definisanja ‘sreće’ – u američkom društvu koje neprestano iskorišćava svoje najranjivije građane, kao i u svetu uopšte gde nepoštovanje ljudskih prava dovodi do pravog košmara“. Isticanje društvenih prilika koje uslovljavaju živote pojedinaca, prisutno u ovoj zbirci, okosnica je mnogih tekstova koje je Ričova kasnije pisala i u njima često istraživala kakav je uticaj savremenih dešavanja u svetu. *Škola među ruševinama: pesme, 2000–2004* (*The School among the Ruins: Poems, 2000–2004*, 2004), koja je osvojila Nagradu kritičarskog kružoka za najbolju knjigu poezije (National Book Critics Circle Award), pokušava da opiše bezbroj događaja koji su obležili početak dvadeset i prvog veka. *Škola među ruševinama* sastoji se uglavnom od kratkih proznih pesama pisanih slobodnim stihom u kojima autorka promišlja teme kao što su „raseljavanja

---

² Adrijen Rič, „Uranjanje u olupinu“, prev. Petar Penda, <http://hiperboreja.blogspot.com.au/2012/12/uranjanje-u-olupinu-adrijen-ric.html>

izbeglica, kako moderna vremena ugrožavaju ljudsko dostojanstvo, i posledice koje američki rat protiv terorizma ima po psihi kontinentalne Amerike“, primećuje Megan O’Rurk u *Artforumu*. Premda O’Rurkova smatra da zbirka suviše zastranjuje u „retoriku“, drugi kritičari su mišljenja da je poređenje telefonskog i televizijskog razgovora iznenađujuće efektno.

Zbirka *Telefonska zvonjava u lavirintu* (*Telephone Ringing in the Labyrinth*), objavljena 2007. godine, dvadeset i četvrta je knjiga Adrijen Rič; ona je, međutim, već od sredine pedesetih vlastitu poeziju zamišljala kao dugotrajni proces, a ne kao niz pojedinačnih knjiga. *Telefonska zvonjava u lavirintu* nastavlja da koristi otvorene forme, uključujući fragmente nalik na zapise iz beležnice. Zbirka se u celini, kao što primećuje Li Šarki u časopisu *Beloit poetri džurnal*, bavi „rastakanjem i nestajanjem... Persona pesnikinje koja je pola veka neprestano radila na razaranju svih sigurnih uporišta i izvesnih činjenica sopstvenog života priznaje kako je bila zaslepljena tim istim sigurnostima i izvesnostima“. Slojevitost pesničkih slika i ogoljenost stiha doprinose „novoj, ali i teže dostižnoj perspektivi koju usvaja“, ocenjuje Šarkijeva, mada Ričova „nigde u pesmi ne daje rasplet koji bi išao dalje od poređenja slika rastakanja kulture, životne sredine i vlastite ličnosti“.

U periodu od preko šezdeset godina introspekcije i ispitivanja društva i sebe, Adrijen Rič ostavila je i poetski i prozni zapis o svom putovanju. „Na početku sam bila američka optimistkinja“, prokomentarisala je u *Uverenjima strastvene skeptičarke* (*Credo of a Passionate Skeptic*), „iako veoma kritički nastrojena optimistkinja, na čije su formiranje uticale rasne tekovine i Vijetnamski rat... Postala sam američka skeptičarka, ne zbog dugotrajnog traganja za pravdom i dostojanstvom, koje je deo celokupne ljudske istorije, nego u svetlu vodeće uloge koju je moj narod imao u demoralizaciji i destabilizaciji te potrage, kako ovde u Americi tako i u svetu. Možda je upravo takav strastveni skepticizam, ne cinički niti nihilistički, temelj za nastavak potrage.“

Karijera

Pesnikinja i spisateljica. Držala radionice u Pesničkom centru YM-YWHA, u Njujorku, u državi Njujork, 1966–1967; gostujući profesor na Koledžu Svortmor u Pensilvaniji, 1967–1969; honorarni redovni profesor na Odseku za kreativno pisanje na Univerzitetu Kolumbija, Fakultetu za društvene nauke, u Njujorku, u državi Njujork, 1967–1969; na Koledžu Siti Univerziteta Siti u Njujorku, predavačica na programu Potraga za obrazovanjem, uzdizanjem i znanjem na Odseku za engleski, 1968–1970, instruktorka na programu za kreativno pisanje, 1970–1971, docentkinja za engleski jezik i književnost, 1971–1972, i 1974–1975; gostujući profesor za kreativnu književnost preko stipendije Fani Herst, na Univerzitetu Brandeis, u Valtamu, u Masačusetsu, 1972–1973; dobitnica stipendije Lusi Martin Doneli, na Koledžu Brin Maor, u Brin Maoru, u Pensilvaniji, 1975; profesor engleskog jezika na koledžu Daglas Univerziteta Ratgers, u Nju Branzviku, u državi Nju Džersi, 1976–1978; jedna od dvadeset istaknutih intelektualaca nosilaca titule A. D. Vajt profesora na Univerzitetu Kornel u Itaki, u državi Njujork, 1982–1985; dobitnica stipendije Klark za predavača i istaknutog gostujućeg profesora na Koledžu Skrips, u Klermontu, u Kaliforniji, 1983, 1984; gostujući profesor na Univerzitetu San Hoze, u San Hozeu, u Kaliforniji, 1984–1996; dobitnica stipendije Berdžis za predavačicu na Koledžu Pasifik Ouks, u Pasadeni, u Kaliforniji, 1986; profesor engleskih

i feminističkih studija na Univerzitetu Stanford, u Sanfordu, u Kaliforniji, 1986–1992; dobitnica stipendije Mardžori Kovler za gostujuću naučnu radnicu na Univerzitetu u Čikagu, u Illinoisu, 1989; nacionalna direktorica na projektu Glas nacionalnih pisaca, 1992. Članica savetodavnog odbora, Bostonske ženske fondacije, Saveza nacionalnih pisaca, Sestrinstva za podršku sestara u Južnoj Africi i Novog jevrejskog programa.

BIBLIOGRAFIJA

POEZIJA

- *A Change of World*, s predgovorom V. H. Odena, Yale University Press (New Haven, CT), 1951.
  - *Poems*, Oxford University Poetry Society (New York, NY), 1952.
  - *The Diamond Cutters and Other Poems*, Harper (New York, NY), 1955.
  - *Snapshots of a Daughter-in-Law: Poems, 1954–1962*, Harper (New York, NY), 1963, revidirano izdanje, Norton (New York, NY), 1967.
  - *Necessities of Life*, Norton (New York, NY), 1966.
  - *Selected Poems*, Chatto & Windus (London, England), 1967.
  - *Leaflets: Poems, 1965–1968*, Norton (New York, NY), 1969.
  - *The Will to Change: Poems, 1968–1970*, Norton (New York, NY), 1971.
  - *Diving into the Wreck: Poems, 1971–1972*, Norton (New York, NY), 1973.
  - *Poems: Selected and New, 1950–1974*, Norton (New York, NY), 1974.
  - *Twenty-one Love Poems*, Effie's Press (Emeryville, CA), 1977.
  - *The Dream of a Common Language: Poems, 1974–1977*, Norton (New York, NY), 1978.
  - *A Wild Patience Has Taken Me This Far: Poems, 1978–1981*, Norton (New York, NY), 1981.
  - *Sources*, Heyeck Press (Woodside, CA), 1983.
  - *The Fact of a Doorframe: Poems Selected and New, 1950–1984*, Norton (New York, NY), 1984.
  - *Your Native Land, Your Life*, Norton (New York, NY), 1986.
  - *Time's Power: Poems, 1985–1988*, Norton (New York, NY), 1988.
  - *An Atlas of the Difficult World: Poems, 1988–1991*, Norton (New York, NY), 1991.
  - *Collected Early Poems, 1950–1970*, Norton (New York, NY), 1993.
  - *Dark Fields of the Republic, 1991–1995*, Norton (New York, NY), 1995.
  - *Selected Poems, 1950–1995*, Salmon Publishers (Knockeven, Ireland), 1996.
  - *Midnight Salvage: Poems, 1995–1998*, Norton (New York, NY), 1999.
  - *Fox: Poems, 1998–2000*, Norton (New York, NY), 2001.
  - *The School among the Ruins: Poems, 2000–2004*, Norton (New York, NY), 2004.
  - *Telephone Ringing in the Labyrinth: Poems 2004–2006*, Norton (New York, NY), 2007.
  - *Tonight No Poetry Will Serve: Poems 2007–2010*, Norton (New York, NY), 2010.
- Takođe je bila gostujuća urednica zbirke *Best American Poetry of 1996*, Scribner (New York, NY), 1996.

PROZA

- *Of Woman Born: Motherhood As Experience and Institution*, Norton (New York, NY), 1976, izdanje povodom desetogodišnjice, sa revidiranim uvodom, 1986.
- *Women and Honor: Some Notes on Lying* (pamflet), Motherroot Publishing / Pittsburgh Women Writers (Pittsburgh, PA), 1977.
- *On Lies, Secrets, and Silence: Selected Prose, 1966–1978*, Norton (New York, NY), 1979.
- *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence* (pamflet), Antelope Publications (Denver, CO), 1980.

- *Blood, Bread and Poetry: Selected Prose, 1979–1986*, Norton (New York, NY), 1986.
- (Sa Susan Morland) *Birth of the Age of Women*, Wild Caret (Hereford, England), 1991.
- *What Is Found There: Notebooks on Poetry and Politics*, Norton (New York, NY), 1993.
- *Arts of the Possible: Essays and Conversations*, Norton (New York, NY), 2001.
- *Poetry and Commitment: An Essay*, Norton (New York, NY), 2007.
- *A Human Eye: Essays on Art in Society 1997–2008*, Norton (New York, NY), 2009.

PREVODILAČKI RAD

- (I urednica, sa Adžazom Ahmadom i Vilijamom Stafordom) *Poems by Ghalib*, Hudson Review (New York, NY), 1969.
- Mark Insingel, *Reflections, Red Dust* (New York, NY), 1973.

Takođe radila na prevođenju *Poets on Street Corners: Portraits of Fifteen Russian Poets*, ur. Olga Carlisle, Random House (New York, NY), 1968; *A Treasury of Yiddish Poetry*, ur. Irving Howe i Eliezer Greenberg, Holt (New York, NY), 1969; i *Selected Poems of Mirza Ghalib*, ur. Aijaz Ahmad, Columbia University Press (New York, NY), 1971, *World Treasury of Poetry*, 1996.

OSTALO

- *Ariadne: A Play in Three Acts and Poems* (drama), J. H. Furst (Baltimore, MD), 1939.
- *Not I, but Death: A Play in One Act* (drama), J. H. Furst (Baltimore, MD), 1941.

Kolumnistkinja, *American Poetry Review*, 1972–73. Kourednica, *Sinister Wisdom*, 1981–84; urednica saradnica, *Chrysalis: A Magazine of Women's Culture*; osnivačka kourednica, *Bridges: A Journal of Jewish Feminists and Our Friends*, 1989–92.

DOPUNSKA LITERATURA

KNJIGE

- Atwood, Margaret, *Second Words: Selected Critical Prose*, Beacon Press (Boston, MA), 1984.
- Dickie, Margaret, *Stein, Bishop & Rich: Lyrics of Love, War & Place*, University of North Carolina Press (Chapel Hill, NC), 1997.
- *Dictionary of Literary Biography*, Volume 5: *American Poets since World War II, First Series*, Gale (Detroit, MI), 1980.
- Ostriker, Alicia, *Writing Like a Woman*, University of Michigan Press (Ann Arbor, MI), 1983.
- *Oxford Companion to Women's Writing in the United States*, Oxford University Press (New York, NY), 1995.
- Shaw, Robert B., ur, *American Poetry since 1960: Some Critical Perspectives*, Dufour Editions (Chester Springs, PA), 1974.
- Sielke, Sabine, *Fashioning the Female Subject: The Intertextual Networking of Dickinson, Moore, and Rich*, University of Michigan Press (Ann Arbor, MI), 1997.
- Templeton, Alice, *The Dream and the Dialogue: Adrienne Rich's Feminist Poetics*, University of Tennessee Press (Knoxville, TN), 1994.
- Werner, Craig Hansen, *Adrienne Rich: The Poet and Her Critics*, American Library Association (Chicago, IL), 1988.

PERIODIČKE PUBLIKACIJE

- *Adirondack Review*, 13. septembar 2001, Ace Boggess, prikaz *Fox: Poems, 1998–2000*.
- *Advocate*, 22. juni 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 7; 19. juni 2001, prikaz *Arts of the Possible*, str. 97.

- *American Book Review*, avgust 1994, str. 16; novembar 2001, prikaz *Arts of the Possible*, str. 5.
- *American Poetry Review*, septembar–oktobar 1973; mart–april 1975; juli–avgust 1979; juli–avgust 1992, str. 35–38.
- *Artforum*, oktobar–novembar 2004, Meghan O'Rourke, prikaz *The School among the Ruins: Poems, 2000–2004*, str. 54.
- *Atlantic*, juni 1978.
- *Belles Lettres*, jesen 1994, str. 37.
- *Bloomsbury Review*, mart 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 7.
- *Booklist*, 1. januar 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 821; 15. mart 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 1276; 1. oktobar 2001, Donna Seaman, prikaz *Fox*, str. 295; avgust 2004, Donna Seaman, prikaz *The School among the Ruins*, str. 1982.
- *Bookwatch*, juni 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 2.
- *Choice*, oktobar 2001, prikaz *Arts of the Possible*, str. 4.
- *Christian Science Monitor*, 18. avgust 1966; 24. juli 1969; 26. januar 1977.
- *Contemporary Literature*, zima 1975; zima 1992, str. 645–664; proleće 1993, str. 61–87.
- *Economist*, 13. mart 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 14.
- *Harper's*, decembar 1973; novembar 1978.
- *Harvard Magazine*, juli–avgust 1975; januar–februar 1977.
- *Hudson Review*, jesen 1971; jesen 1975; leto 1992, str. 319–330; zima 2002, prikaz *Fox*, str. 687.
- *Kirkus Reviews*, 15. januar 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 104; 1. mart 2001, prikaz *Arts of the Possible*, str. 1527.
- *Lambda Book Report*, oktobar 2001, Ruthann Robson, prikaz *Fox*, str. 25.
- *Library Journal*, 1. april 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 57; 15. septembar 2001, prikaz *Fox*, str. 85; 15. april 2002, prikaz *Fox*, str. 90; avgust 2004, Diane Scharper, prikaz *The School among the Ruins*, str. 86.
- *Los Angeles Times*, 23. april 1986; 7. juni 1986.
- *Los Angeles Times Book Review*, 17. oktobar 1982; 25. mart 1984; 1. april 2001, prikaz *Arts of the Possible*, str. 11.
- *Los Angeles Times Book Section*, 3. avgust 1997, Adrienne Rich, "Why I Refused the National Medal for the Arts."
- *Massachusetts Review*, jesen 1983.
- *Michigan Quarterly Review*, leto 1976; zima 1983; jesen 1996, str. 586–607.
- *Modern Poetry Studies*, jesen 1977.
- *Monthly Review*, juni 2001, Adrienne Rich, "Credo of a Passionate Skeptic."
- *Ms.*, juli 1973; decembar 1981; avgust 2001, prikaz *Arts of the Possible*, str. 80.
- *Nation*, 28. juli 1951; 8. oktobar 1973; 1. juli 1978; 23. decembar 1978; 7. juni 1986, str. 797–798; 23. oktobar 1989; 30. novembar 1992, str. 673–674.
- *New Leader*, 26. maj 1975.
- *New Republic*, 6. novembar 1976; 9. decembar 1978; 2. juni 1979; 7–14. januar 1985.
- *New Statesman*, 26. mart 1999, Adam Newey, prikaz *Midnight Salvage*, str. 57.
- *Newsweek*, 18. oktobar 1976.
- *New Yorker*, 3. novembar 1951; 25. april 1994, str. 111.
- *New York Review of Books*, 7. maj 1970; 4. oktobar 1973; 30. septembar 1976; 17. decembar 1981; 21. novembar 1991, str. 50–56.
- *New York Times*, 13. maj 1951; 25. avgust 1973.
- *New York Times Book Review*, 17. juli 1966; 23. maj 1971; 30. decembar 1973; 27. april 1975; 10. oktobar 1976; 11. juni 1978; 22. april 1979; 9. decembar 1981; 20. decembar 1981; 7. januar 1985; 20. januar 1985; 8. decembar 1991, str. 7; 7. novembar 1993, str. 7; 21. april 1996, str. 32–33.

- *Off Our Backs*, januar 2002, prikaz *Arts of the Possible*, str. 51.
- *Parnassus*, jesen–zima 1973; proleće–leto 1979.
- *Partisan Review*, zima 1978.
- *Poet and Critic*, knjiga 9, broj 2, 1976; knjiga 10, broj 2, 1978.
- *Poetry*, februar 1955; juli 1963; mart 1970; februar 1976; avgust 1992, str. 284–304; april 1999, "The Best American Poetry, 1996."
- *Prairie Schooner*, leto 1978.
- *Progressive*, januar 1994, Matthew Rothschild, "Adrienne Rich: 'I Happen to Think Poetry Makes a Huge Difference'"; juli 1999, Rafael Campo, prikaz *Midnight Salvage*, str. 43; januar 2002, prikaz *Fox*, str. 40.
- *Publishers Weekly*, 26. mart 2001, prikaz *Arts of the Possible*, str. 83; 6. avgust 2001, prikaz *Fox*, str. 86; 1. novembar 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 55.
- *Radcliffe Quarterly*, leto 2001, Wendy Mnookin, prikaz *Arts of the Possible*.
- *Salmagundi*, proleće–leto 1973; proleće–leto 1979.
- *San Francisco Magazine*, januar 1999, Dana Gioia, prikaz *Midnight Salvage*.
- *Saturday Review*, 18. decembar 1971; 13. novembar 1976.
- *Southern Review*, april 1969; leto 1999, prikaz *Southern Midnight*, str. 621.
- *Southwest Review*, jesen 1975.
- *Times Literary Supplement*, 23. novembar 1967; 9. juni 1972; 20. april 1973; 12. novembar 1982; 20. juli 1984; 8. juli 1994, str. 9.
- *Village Voice*, 8. novembar 1976.
- *Voice Literary Supplement*, decembar 1981.
- *Washington Post Book World*, 23. decembar 1973; 14. novembar 1976; 5. decembar 1976; 3. decembar 1978; 6. maj 1979; 20. maj 1982; 11. novembar 2001, prikaz *Fox*, str. 295.
- *Women's Review of Books*, decembar 1983; april 1987, str. 5–6; mart 1990, str. 12–13.
- *World Literature Today*, zima 1979; jesen 2000, Sandra Cookson, prikaz *Midnight Salvage*, str. 821; leto–jesen 2002, B. A. St. Andrews, prikaz *Arts of the Possible*, str. 73.
- *Yale Review*, jesen 1956; jesen 1978; april 1999, prikaz *Midnight Salvage*, str. 175.

NA INTERNETU

- *American Poems*, [http:// www.americanpoems.com/](http://www.americanpoems.com/) (2. juni 2003), "Adrienne Rich."
- *Dana Gioia Online*, [http:// www.danagioia.com/](http://www.danagioia.com/) (januar 1999), prikaz *Midnight Salvage*.
- *Metro Active*, [http:// www.metroactive.com/](http://www.metroactive.com/) (6. juni 2003), Traci Hukill, "Adrienne Rich Explores Horror and Hope in *Midnight Salvage*."
- *Norton Poets Online*, [http:// www.nortonpoets.com/](http://www.nortonpoets.com/) (2. juni 2003).
- *St. Martin's Press*, [http:// www.bedfordstmartins.com/](http://www.bedfordstmartins.com/) (2. juni 2003).

(S engleskog prevela **Nataša Kampmark**)